

ELŐSZÓ

A budapesti Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány legújabb kiadványát – *VERBÁSZ Egy bácskai város dicső múltja és kálváriája* – tartja kezében a Tisztelt Olvasó.

A kötet azon több mint harminc könyv, ismeretterjesztő nyomtatvány, kiállítási katalógus közé tartozik, amelyeket az alapítvány az elmúlt másfél évtizedben a délvidéki magyarság 1944–1945. évi tragédiájáról megjelentetett.

A Verbász városáról szóló mű azonban részben más, mert a település történetét már a kezdetektől bemutatja, hiszen Verbász és környéke már az új kőkorszakban (neolitikum, i. e. 5000–2000 körül) lakott terület volt. A környéken található, erődítményben fellelt számos lelet a népvándorlás korából származik, a téglagyár területén avar kori síroka is feltártak.

A Bácsság (később Bácska) történetében a magyarság letelepedésével új korszak indult. Bodrog és Bács vármegyék megszervezését egy 1093. évi oklevél tanúsítja. Az 1241–1242. évi tatárjárás után a Bácsság újra magyarokkal népesült be. Verbászt 1387-ben említik először oklevélben. Ennek ellenére alapításának hagyományos időpontja korábbi: 1213, amikor *Orbászpátólja* néven már ismert birtokközpontként létezett.

Az 1526. évi mohácsi vész után Verbász sem kerülhette el sorsát: középkori magyar lakossága megszűnt, és hosszú időre pusztasággá vált. Területe a budai vilajethez, azon belül a zombori najihéhez (járás) tartozott.

Óverbásznak 1722-ben már 81 adózója volt, görögkeleti templomát 1738-ban emelték. Közéleben Újverbász (németül: Neu-Werbass) falut 1785-ben alapították, németországi telepésekkel népesült be, főleg evangélikus és református családokkal.

A kötet érinti az egész Bácska jövőjét nagyban befolyásoló Ferenc-csatorna megépítésének történetét, a zseniális hadmérnökök Kiss József és Gábor verbászi kötődését.

A 19. század második felében Verbász rohamosan fejlődött: különösen az ipara, számos üzem alapítottak, a városban a 19–20. század fordulóján több tucat egyesület működött az iparosokétól a jótékonyági egyletekig. Verbász eközben új tanintézmények alapításával fontos iskolavárossá vált.

A kötet részletesen ismerteti a 1919–1920. évi államfordulatot, Verbász elcsatolásának körülményeit az újonnan alakult délszláv királysághoz, és a kisebbségi sorsba kényszerült magyarság és a németiség helyzetét (földreform, oktatás, hitélet stb.).

Külön fejezet foglalkozik Délvidék Magyarországgal történt 1941. évi újraegyesülésével.

A könyv legfájdalmasabb része a „*Hatalomváltás 1944 őszén*”, amelyből megtudjuk, hogyan likvidálták a város magyar és német lakosságát, a gyermekeket sem kímélve, egy Járeken kiszendedett apró verbászi gyermek adatai között ilyen megjegyzés is található: „német kollaboráns” és „ügynök”.

Igen értékes a több személyes emléket megörökítő „*Visszaemlékezek*” és az „*Áldozati névsorok*” fejezet. Utóbbiban a szerzők táblázatokba rendezve veszik számba a soknemzetiségű település minden áldozatát a Nagy Háborútól, a vészidőszakán és a 2. Világháborún át, az azt követő kommunista népiártásig. Az 1944–1945. évi vérengzések fő elkövetőit is megnevezik.

A könyv „*Etnikai, gazdasági és kulturális átalakulások Verbászon 1945 után*” címmel írja le a magyar és a német genocídiummal „megtisztított” város további hanyatlását.

Óverbászt és Újverbászt közigazgatásilag hivatalosan is egyesítették, az 1950–1960-as években átalakították a város arculatát, az 1970-es évek végére a hagyományos kisvárosi öszkép teljesen megszűnt, lebontották a régi épületeket, amellyel a település valahai magyar és a német jellegét eltüntették, a magyar iskolákat is felszámolták. A város lakosságának nemzetiségi összetétele is gyökeresen és véglegesen megváltozott.

A kötet végül a temetők és a templomok történetével, sorsával zárul számos tanulsággal, hiszen a városban a korábbiakhoz képest szinte csak maroknyi a magyarság, németek pedig már nincsenek. Több temetőt bezártak, a sírboltozatokat kirabolták, a sírköveket ellopták. A partizánok által legyilkoltak tömegsírijairól az újonnan érkezettek tudomása sincs, itt sem történt egyetlen sírfeltárás sem.

A polgári kezdeményezések ellenére, Verbászon még ma sincs emlékműve az 1944–1945. évi népiirtás magyar és német áldozataink!

VERBÁSZ Egy bácskai város dicső múltja és kálváriája című könyv több száz lábjegyzettel, külön *Jegyzetek* fejezettel pontos hivatkozásokkal és forrás megjelöléssel, kiváló képanyaggal jeleníti meg Verbász történetét a kezdetektől a vérzivataros 20. századon keresztül egészen napjainkig. Nemcsak az őshonos magyarság, hanem a később betelepült, és a velük együtt élő szerbek és németek sorsát is megismerhetjük.

Hálával tartozunk az 1944–45. évi délvidéki magyarirtás első és bátor kutatójának Matuska Mártonnak, (1937–2024), akinek utolsó művének tekinthető e kötet. A korai visszaemlékezéseket tartalmazó „Verbász dossziéját” önzetlenül megnyitotta és megosztotta a Verbászról elszármazott Horváth László helytörténész kutatóval és a horvát nemzetiségű Geiger Vladimir történésszel. Együtt készítették el az áldozati listákat, összegezték az ott történt borzalmakat. A teljessé vált Verbász monográfia A. Verbászi Zoltán fiatal helytörténész kutató és a szerkesztő, Cseresnyésné Kiss Magdolna közös munkája. Köszönet illeti Paraczký László újságírót is a templomokról szóló tanulmányáért.

Javasolom a Kiadónak a kötet német és szerb nyelven történő megjelentetését!

Budapest, 2025 őszén

Botlik József